

NATURA 2000

Úvod do problematiky

Soustava NATURA 2000 se od dnešních (stávajících) zvláště chráněných území přírody odlišuje především výběrem chráněných fenoménů a také vymezením území výhradně podle vědeckých údajů. Soustava NATURA 2000 chrání m.j. vybrané druhy živočichů a rostlin stejně jako chráněná území ČR. Výběr druhů živočichů a rostlin "hodných ochrany" se u soustavy NATURA 2000 vztahuje na druhy ohrožené v měřítku celé Evropské unie (na rozdíl od ochrany přírody v ČR). Některé z těchto druhů jsou sice rovněž chráněny národní legislativou, jiné však nepodléhají naší národní ochraně, protože jsou na našem území poměrně hojné a široce rozšířené (např. datel černý). Přesto budeme mít za povinnost jako členský stát EU zajistit jejich účinnou ochranu.

NATURA 2000 však na rozdíl od české legislativy kromě druhů chrání i vybraná přírodní stanoviště. Znamená to, že např. květnatá bučina je chráněna nejen proto, že se v ní vyskytují význačné druhy živočichů a rostlin, ale také proto, že je jako ohrožený typ prostředí sama o sobě a má být zachována pro příští generace.

Soustava NATURA 2000 se ale od "národní" soustavy chráněných území liší především v hlavní zásadě výběru území. V dosavadní praxi ochrany přírody u nás chráněná území byla často vymezována jen na základě obecného povědomí o kvalitě území či hrozícího stavebního záměru, a teprve zpětně byly zjišťovány podrobně jejich přírodní hodnoty. Naproti tomu území soustavy NATURA 2000 jsou vybírána cíleně pro jmenovitě uvedené chráněné fenomény podle předem daných odborných pravidel, stanovených směrnicí o stanovištích. Ta (zjednodušeně řečeno) stanovují, že se do soustavy NATURA 2000 mají navrhopvat jen nejcennější území s výskytem nejpočetnějších populací vybraných chráněných druhů a nejzachovalejších stanovišť, což musí být předem doloženo aktuálními vědeckými poznatky.

Přínos soustavy NATURA 2000 pro ochranu přírody v ČR by měl být skutečně významný. Díky důrazu, kladenému směrnicí o stanovištích na výběr území podle aktuálních odborných údajů, je pravděpodobné, že se podaří podchytit skutečně nejcennější území, kde se vyskytují vybraná přírodní stanoviště a vybrané druhy rostlin a živočichů. Taková území (která dnes nemůžeme beze zbytku určit, protože neznáme všechna místa výskytu chráněných fenoménů) budou pak navržena do soustavy NATURA 2000. Protože zejména přírodní stanoviště se do určité míry shodují s ochránářsky hodnotnými typy prostředí z pohledu České republiky, bude soustava NATURA 2000 téměř vždy zahrnovat území významná pro přírodu i v národním měřítku. NATURA 2000 proto představuje významnou

příležitost, jak vytvořit ucelenou soustavu chráněných území skutečně nejhodnotnějších z evropského i českého pohledu a zabezpečit jejich komplexní ochranu (nejen prostřednictvím ochrany druhů, ale i jimi obývaných přírodních stanovišť). Vymahatelnost právních předpisů EU dává naději, že ochrana území NATURA 2000 nebude jen formální, ale skutečně účinná. Směrnice o stanovištích také zdůrazňuje územní ochranu ve spolupráci s vlastníky a nájemci v území hospodařícími v daleko větší míře než jsme zatím byli zvyklí. NATURA 2000 tak umožní zachování přírodní hodnoty území a zároveň respektování ostatních, např. hospodářských zájmů v území. To by restriktivní ochranou, zajišťovanou přísnými rezervacemi nebylo možné.

Zavedení soustavy chráněných území NATURA 2000 neznamena zrušení současného národního systému chráněných území. Jde spíše o jakousi "novou vrstvu" chráněných území, která mají evropský význam. Jsou proto také navrhována podle jiných kritérií nežli chráněná území, která máme dosud. Přestože má být NATURA 2000 vytvářena bez jakéhokoli ohledu na stávající rozmístění a počet již existujících chráněných území, lze očekávat, že mnohé lokality, navržené do soustavy NATURA 2000, budou totožné nebo se budou překrývat s stávajícími chráněnými územími. Mnohá území jsou totiž cenná zároveň z pohledu jak evropské, tak i české ochrany přírody.

Vytvoření chráněných území NATURA 2000 je hlavním požadavkem vyplývajícím ze směrnic EU na ochranu přírody, nikoli však jediným. Kromě zřizování chráněných území pro vybrané druhy živočichů a rostlin (jejich seznam uvádí příloha I. Směrnice o ptácích a příloha II směrnice o stanovištích) je ochrana některých druhů živočichů a rostlin zajišťována ještě dalším způsobem. Stát je povinen zajistit speciální ochranu všem zvláště vyjmenovaným druhům. Taková ochrana znamená, že není dovoleno usmrcovat a poškozovat žádné dospělé exempláře jmenovitě uvedených druhů živočichů ani jejich vývojová stadia (např. vejce ptáků) a není dovoleno vyrývat, sbírat a jakkoli ničit exempláře vybraných druhů rostlin. Směrnice o stanovištích vyjmenovává takové druhy rostlin a živočichů, na které se vztahuje zmíněná ochrana (příloha IV. směrnice o stanovištích). Naproti tomu směrnice o ptácích ukládá chránit obdobným způsobem všechny druhy ptáků, přirozeně se vyskytujících na území státu. Výjimku z této ochrany mohou představovat jen určité druhy živočichů, které je dovoleno lovit či jinak s nimi nakládat, pokud je to v souladu se zákonnými předpisy státu o myslivosti. I v takovém případě je ale důsledně kontrolováno, aby zejména lov neohrozil celkovou početnost těchto druhů v daném státě. Kromě toho směrnice zavádějí tzv. odchylky, které budou využívány za přísně kontrolovaných podmínek tehdy, začnou-li určité druhy působit například hospodářské škody, ohrožovat letecký provoz či bude-li potřeba regulovat jejich stavy z jiných závažných důvodů.

Hlavním cílem soustavy NATURA 2000 je zajistit příznivý stav populace vybraných druhů rostlin a živočichů a příznivý stav přírodních stanovišť. Pro jeho dosažení však není vůbec nutné, aby byl vytvořen systém přísných rezervací, kde je jakákoli lidská aktivita "škodlivá". Významnou myšlenkou soustavy NATURA 2000 totiž je, že není třeba omezovat aktivity, které nemají negativní vliv na stav populace chráněného druhu nebo stav přírodního stanoviště. Ve většině území lze očekávat, že obvyklé činnosti (např. sběr lesních plodů, klestu, turistika apod.) budou zachovány, protože nebudou v rozporu s cílem ochrany území. Při vymezování území soustavy NATURA 2000 můžeme také počítat s tím, že se často bude jednat o území, kde se i dnes běžně hospodaří např. zemědělsky nebo lesnický. Pokud nebude mít dosavadní způsob hospodaření zhoršující vliv na chráněný druh nebo přírodní stanoviště, bude bez potíží pokračovat i po vyhlášení území soustavy NATURA 2000. Zároveň je však potřeba říci, že v určitých případech bude nutné hospodaření usměrnit tak, aby vyhovovalo cíli, pro které je území vyhlášeno.

V lokalitách soustavy NATURA 2000 mohou nastat dva typy případů, kdy budou vznikat oprávněné nároky hospodařících vlastníků nebo uživatelů vůči státu. První případ nastane, když stát bude požadovat, aby hospodáři určité činnosti omezili, např. aby kosili louky kvůli ochraně vzácných druhů rostlin jen jednou a nikoli třikrát ročně, aby rybníkáři udržovali sníženou rybí obsádku a hospodařili extenzivně a podobně.

Druhý případ nastane, budou-li požadovány činnosti nad rámec běžného hospodaření (např. vytvoření oplocenky pro ochranu přirozeného zmlazení v lesích proti zvěři). V obou těchto typech případů by měl stát újmu či mimořádné výdaje uhradit. Úhrady by měly být prováděny na smluvním základě.

Zároveň je třeba říci, že ne každý, kdo bude mít na svém pozemku doložen výskyt chráněných druhů nebo přírodních stanovišť, bude od státu dostávat peníze. Pro zachování určitých přírodních hodnot v území soustavy NATURA 2000 totiž nebude vždy nutné, aby byly chráněny či obhospodařovány všechny lokality výskytu, ale někdy jen ty nejvýznamnější či nejzachovalejší z nich. Bude proto na úřadech ochrany přírody, aby posoudily jednotlivé případy a uzavíraly smlouvy tam, kde je to z hlediska státu nejpotřebnější a kde vynaložené veřejné prostředky přinesou největší efekt. Například pokud bude mít majitel na svém pozemku (vyhlášeném jako území soustavy NATURA 2000) chráněnou kuňku obecnou, nebude dostávat peníze "na ochranu kuňky", pokud je území vyhlášeno z důvodu ochrany jiných evropsky významných fenoménů (např. rybníční vegetace).

Česká republika je povinna do data vstupu do EU připravit národní seznam evropsky významných území (SCI) podle směrnice o stanovištích a rovněž seznam vyhlášených ptačích oblastí (SPA) podle směrnice o ptácích a předložit jej Evropské komisi. Předtím, než bude možné navrhnout území do soustavy NATURA 2000, je potřeba zmapovat výskyt všech vybraných druhů rostlin, živočichů a přírodních stanovišť, podchytit všechny lokality a ty nejvýznamnější navrhnout do soustavy NATURA 2000. Vzhledem k nesmírnému množství požadovaných údajů to znamená nutnost uskutečnit rozsáhlé mapování vybraných druhů živočichů a rostlin a přírodních stanovišť, které nemá v našich dějinách ochrany přírody obdoby. Toto mapování bylo zahájeno v roce 2000 a potrvá nejméně do roku 2003. Odborné podklady připravuje Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, rozpočtová instituce řízená Ministerstvem životního prostředí, ve spolupráci s řadou odborných institucí (např. ústavy Akademie věd, vysoké školy, muzea a další) a stovkami spolupracovníků. Na základě odborných údajů bude zpracován první návrh území soustavy NATURA 2000. Následovat bude projednání Ministerstva životního prostředí a dalších úřadů ochrany přírody s vlastníky a uživateli pozemků, krajskými i obecními zastupitelstvy, nevládními organizacemi i představiteli jednotlivých resortů. Výsledný seznam bude předložen vládou ČR Evropské komisi.

NATURA 2000 chrání společné evropské přírodní dědictví, proto bude přínosem nejen pro současnou generaci, ale i pro generace budoucí. V tomto smyslu ovlivní všechny obyvatele České republiky. Přímo se ale bude týkat hlavně těch, kteří mají v území soustavy NATURA 2000 nějaký "předmět zájmu". Proto budou klíčovými partnery státu pro zajištění ochrany území NATURA 2000 vlastníci a správci pozemků, obce, nevládní organizace a další subjekty činné v území, se kterými bude projednáván způsob a rozsah hospodaření v každé oblasti, jeho zachování či případné usměrnění a samozřejmě příslušná kompenzační opatření. Úspěšné fungování soustavy NATURA 2000 je proto podmíněno těsnou spoluprací státu s místními obyvateli žijícími a hospodařícími v daném území. Přitom skutečnost, že jejich pozemek je součástí evropsky významného území, často nebude mít na vlastníky žádný omezující dopad. V některých případech potom budou moci vlastníci přímo sami zajišťovat péči o chráněná území, na kterou by jim stát měl poskytnout finanční prostředky. V každém případě budou mít tito klíčoví partneři velmi významnou roli při zajištění úspěšného fungování soustavy NATURA 2000.

Vytváření soustavy NATURA 2000 v České republice má několik fází. První z nich lze nazvat "vědeckou" nebo také "mapovací". Odborníci musí přesně zjistit kde, v jakém množství a kvalitě se nacházejí přírodní stanoviště a druhy, předepsané směrnicí o ptácích a směrnicí o

stanovištích. Odborníci tak navrhnu první, odborné vymezení budoucích území soustavy NATURA 2000.

Poté bude následovat projednání těchto návrhů a návrhů plánu péče s klíčovými partnery - vlastníky, nájemci, hospodařícími subjekty, obcemi, zájmovými sdruženími a podobně. Tyto partnery pochopitelně nemůže nikdo nutit, aby se projednávání zúčastnili, nicméně to bude v jejich zájmu. Při něm bude totiž možné ovlivnit jak vedení hranic lokalit soustavy NATURA 2000, tak do jisté míry i režim v jednotlivých částech lokalit, jinými slovy, na konkrétních pozemcích. Nelze samozřejmě očekávat, že výsledkem projednávání bude ústup z povinnosti státu zajistit ochranu těch druhů a přírodních stanovišť, pro které byla lokalita vyhlášena. V řadě případů však tato ochrana nebude představovat žádné omezení běžného způsobu obhospodařování či bude možné taková omezení snížit na minimum. Tam, kde budou určitá omezení přeci jen nutná, nabídnou úřady ochrany přírody partnerům uzavření smluv a dohod o omezení za určitou finanční náhradu. Proto bude fáze projednávání z hlediska zapojení dotčených partnerů tou nejdůležitější.

V dalších fázích přípravného procesu budou seznamy lokalit po projednání výše uvedeným způsobem zaslány Evropské komisi do Bruselu a po schválení vyhlášeny jako zvláště chráněná území. Výsledky projednání s klíčovými partnery však budou vždy platné.

V případě, že bude obec vlastníkem pozemku, který bude navržen do soustavy NATURA 2000, bude s ní stát, resp. příslušný úřad ochrany přírody, dojednávat péči o toto území jako s každým jiným vlastníkem. Ve většině případů se bude nejspíš jednat o obecní lada, lesy nebo jiné pozemky, které nejsou vhodné jako rozvojové území. NATURA 2000 by proto neměla výrazně ovlivnit rozvojovou politiku obcí.

Pouze v ojedinělých případech může nastat situace, kdy na lokalitách, určených územním plánem jako rozvojové území obce, budou objeveny druhy nebo přírodní stanoviště, pro které bude nutné vyhlásit lokalitu soustavy NATURA 2000. Potom bude nutné s příslušnou obcí jednat o dalším postupu. Protože však při přípravě územních plánů by projektanti měli již automaticky brát ohled na území s vyššími přírodními hodnotami a neumísťovat do nich rozvojové plochy, není pravděpodobnost vzniku takových situací příliš vysoká.

Kromě toho může dojít k tomu, že určité obce (pravděpodobně spíše větší města) budou zapojeny do velkých investičních projektů, na které se vztahuje povinnost speciálního posouzení jejich možného dopadu na lokality soustavy NATURA 2000.

Můžeme reálně předpokládat, že značná část chráněných území soustavy NATURA 2000 bude vyhlášena v oblastech, kde se běžně extenzivně hospodaří již dnes. Vyhlášení chráněného území soustavy NATURA 2000 nebude znamenat, že se v těchto územích hospodařit přestane nebo že tam dokonce budou zakázány veškeré činnosti. Vždyť často budou území chráněna jen proto, že příznivý stav chráněných fenoménů byl udržen dosavadním způsobem hospodaření. Proto bude jen přirozené, že se v takových případech bude hospodařit stejným nebo velmi podobným způsobem jako dosud. Hospodaření v některých jiných územích chráněných soustavou NATURA 2000 může být usměrněno tak, aby vyhovovalo cíli - zachování příznivého stavu vybraných druhů a přírodních stanovišť. Proto např. vlastník pozemku, kde je chráněn bukový porost, bude moci pravidelně těžit dřevní hmotu, ale bude dbát na šetrné těžební postupy (nebude moci těžit holosečně), druhově odpovídající dřevinnou skladbu a příznivou porostní výstavbu. Nebude moci např. vysazovat smrk na úkor buku. Vlastník louky bude podporován, aby ji nadále kosil, ale až po odkvětu vybraných druhů. V takových případech budou vlastníci finančně státem podporováni, buď formou dotace na vhodný způsob hospodaření nebo finanční kompenzace za skutečně vzniklou újmu. Je možné očekávat, že na většině území v soustavě NATURA 2000 bude možné hospodařit takovým způsobem, který nebude výrazným omezením ve srovnání se současným stavem.

Jakýkoli plán nebo projekt, který by mohl ovlivnit jednu či více lokalit soustavy (bez ohledu na to, zda je plánován přímo v takové lokalitě či zcela mimo ni) musí být podroben speciálnímu procesu posouzení dopadů (vlivů) na všechny chráněné fenomény v daném území. Každý investor tedy bude povinen na své náklady zajistit takové posouzení pro daleko větší či vzdálenější území, než tomu bylo podle dosud platného zákona o posuzování vlivů na životní prostředí (č. 244/1992 Sb.; od 1.1.2002 je z větší části nahrazen zákonem č. 100/2001 Sb.). další novinkou bude povinnost navrhnout a stejným postupem také prověřit rovnocenná alternativní řešení navrhovaných plánů a projektů. Ukáže-li toto prověření, že alternativní řešení mají na příslušné lokality soustavy NATURA 2000 dopad menší (nebo žádný), nesmí být původní záměr vůbec povolen. Pokud alternativní řešení neexistují nebo jejich dopad je horší, může být původní záměr povolen jen v určitých předepsaných případech (tedy zdaleka ne vždy), většinou až po vyžádání stanoviska Evropské komise. Součástí projektu potom musí být rozsáhlé kompenzační opatření, jakým je například obnova nové srovnatelné lokality soustavy NATURA 2000. Je tedy zřejmé, že pro povolení velkých investičních záměrů typu dálnic a velkých dopravních a průmyslových staveb se podmínky proti stávajícímu stavu velmi podstatně zpřísní a jak přípravné práce, tak i vlastní realizace se mohou výrazně prodražit. Cílem všech těchto opatření je uchování společného evropského

přírodního dědictví pro naše potomky i pro celou Evropu. Z tohoto pohledu je proto nutné nahlížet na všechna předepsaná omezení.

V určitých případech je přípustné, aby byly uskutečněny i stavby, které poškodí území soustavy NATURA 2000. Takový případ může nastat jen tehdy, pokud nad ochranou přírody výrazně převažuje jiný veřejný zájem (včetně důvodů hospodářských nebo sociálních). Stát je pak ale povinen zabezpečit, aby v důsledku udělení výjimky nedošlo k snížení početnosti populace živočišného či rostlinného druhu nebo zničení určitého typu přírodního stanoviště na území státu. K tomu, aby mohla být stavba realizována, musí existovat záruka, že neohrozí soustavu NATURA 2000 jako celek. Pokud tato záruka nevyplývá ze zpracovaného hodnocení dopadů na chráněné fenomény, není možné uvažovanou stavbu realizovat. U druhů přírodních stanovišť, které jsou předmětem zvláštního zájmu (tzv. prioritní druhy a přírodní stanoviště), je možné takovou stavbu uskutečnit pouze z důvodů uchování lidského zdraví, bezpečnosti obyvatelstva nebo zlepšení životního prostředí, a to po vyžádání stanoviska Evropské komise. Je-li toto stanovisko záporné, není možné záměr realizovat.

Vyhlášením zvláště chráněných území vytvoření soustavy NATURA 2000 nekončí, ale naopak teprve začíná. Od tohoto okamžiku je zapotřebí provádět pravidelnou řízenou péči o území (management) se zřetelem na výskyt konkrétních druhů živočichů a rostlin a přírodních stanovišť, uvedených ve směrnících. Stát v souladu s vypracovanými plány péče a v součinnosti s vlastníky zajistí jak financování, tak i realizaci potřebné péče a její kontrolu. Jen pravidelnou cílenou péčí je totiž možné dosáhnout toho, aby soustava NATURA 2000 dostatečně účinně chránila vybrané druhy a přírodní stanoviště a naplnila tak cíl stanovený směrnici. Povinností státu je pochopitelně také sledovat, jak jsou ochranná opatření na jednotlivých územích úspěšná a jak se projevují na celkovém stavu populací jednotlivých chráněných druhů a přírodních stanovišť.

Samotná příprava soustavy v letech 2000 - 2003 (celostátní mapování, vytváření databází a digitálních map, navrhování lokalit) přijde asi na 300 milionů Kč ze státního rozpočtu. V budoucnu bude nutné zajišťovat sledování stavu (monitoring) všech lokalit, hlásit tento stav Evropské komisi (reporting) a udržovat v odpovídající formě programové a datové vybavení. Tyto náklady půjdou do desítek milionů ročně. Dále bude nutné zajišťovat správní činnost úřadů ochrany přírody. Nejvyšší položkou však bude vlastní péče o lokality (management) včetně vyplácení prostředků pro vhodné způsoby hospodaření nebo v rámci kompenzací újmy vlastníkům a hospodařícím subjektům. Náklady na management mohou dosahovat až miliardových částek za rok (srovnatelné částky budou potřebné například pro naplňování směrnic v ochraně vod). I když není vyloučeno, že část těchto nákladů bude možné pokrýt z

„bruselských“ peněz prostřednictvím tzv. agroenvironmentálních programů (dotační programy pro zemědělce hospodařící způsoby šetrnými k životnímu prostředí) či dalších programů nebo fondů, zůstane povinností státu zabezpečit všechna potřebná ochranná opatření prostřednictvím státního rozpočtu. K tomu si musí stát předem zajistit odpovídající finanční zdroje.

O chráněná území v soustavě NATURA 2000 budou pečovat přednostně vlastníci a uživatelé pozemků, kteří budou potřebné činnosti vykonávat na základě plánu péče a v souladu s pokyny příslušných úřadů ochrany přírody. O které úřady nakonec půjde, nelze zatím do přijetí novely zákona o ochraně přírody a krajiny jednoznačně stanovit. Počítá se však s tím, že by mělo dojít k rozšíření působnosti dnešních správ chráněných krajinných oblastí (CHKO), které by nově zajišťovaly výkon státní správy a dohled nad péčí (management) na všech lokalitách soustavy NATURA 2000 i mimo území dnešních chráněných krajinných oblastí. Správy národních parků (NP) by měly stejnou působnost, avšak pouze v rámci hranic národních parků. Důvod je jednoznačný, pro správné rozhodování v lokalitách soustavy NATURA 2000 je nutná vysoká míra odbornosti, kterou mohou zajistit právě správy CHKO a NP (podle zákona jsou tyto instituce zároveň správními úřady i odbornými organizacemi ochrany přírody).

Směrnice 79/409/EHS, o ochraně volně žijících ptáků (Birds Directive)

Jedná se o historicky první právní předpis Evropských společenství v podoblasti ochrany přírody. Jeho konstrukce i použité formulace jsou poplatné době svého vzniku, nicméně stále platí. Pro původních 9 členských států nabyl účinnosti 6.4.1981, pro všechny státy, které přistoupily později, datem vstupu. Stejný postup bude aplikován i v případě ČR, která musí prokazatelně ke dni vstupu mít transponovaná všechna závazná ustanovení a od téhož dne musí zajišťovat implementaci směrnice.

Směrnice má 19 článků a 5 příloh. V prvních třech článcích se zavádí povinnost ochrany všech druhů ptáků včetně jejich hnízd a vajec, a to i prázdných, stanoví se působnost směrnice (neplatí pro Grónsko) a výčet opatření, obecně nutných k zabezpečení jejích cílů. Za klíčový lze považovat článek 4, kterým se zavádí povinnost klasifikovat tzv. území zvláštní ochrany (Special Protection Areas, SPA) pro celkem 181 druhů a poddruhů ptáků, vyjmenovaných v příloze I, a pro pravidelně se vyskytující tažné druhy, v této příloze neuvedené. Podle směrnice se má jednat zejména o významná místa rozmnožování, pelichání a přezimování a místa zastávek na tahových trasách; definice je však poměrně vágní. Stojí za pozornost, že podle směrnice nemají být chráněna pouze území vyhlášená pro ptáky dle článku 4, ale i všechny ostatní struktury v krajině, které slouží ochraně těchto druhů. Naplněním článku 4 tedy není pouze vyhlášení příslušných území. Články 5 - 8 stanovují pravidla ochrany ptáků, jejich uvádění na trh a lovu a zakázané prostředky a způsoby lovu. Praktický dopad mají zejména na myslivost. Velmi významný je následující článek 9, který pojednává o tzv. odchylkách z ustanovení celé směrnice. Evropské právo ochrany přírody vůbec nezná náš institut výjimek a zavádí naopak u nás neznámý režim odchylek, kdy v odůvodněných, taxativně vyjmenovaných případech se členské státy za poměrně přesně definovaných podmínek mohou odchýlit od ustanovení směrnice. Články 10 a 11 se týkají výzkumu a vysazování ptáků do volné přírody, články 12 - 17 přinášejí pokyny technického a právního charakteru a závěrečné dva články jsou věnovány transpozici směrnice a jejímu určení.

Pokud se týká příloh, první již byla jmenována. Přílohu II. tvoří seznam druhů a poddruhů ptáků, jež mohou být za určitých podmínek loveny (v členění II/1 – druhy obecně lovitelné a II/2 – druhy lovitelné v zemích, které o to výslovně požádaly a jimž to Evropská komise jmenovitě odsouhlasila). Příloha III. přináší seznam druhů ptáků, které lze uvádět za určitých podmínek na trh, příloha IV. specifikuje seznam zakázaných zařízení, mechanismů a dopravních prostředků, jež nelze užívat při lovu. Poslední příloha V. obsahuje seznam výzkumných a monitorovacích činností, na něž se členské státy podle směrnice mají přednostně zaměřit. Jednotlivé přílohy směrnice (druhovité seznamy) byly postupně novelizovány s účinností směrnic 81/854/EHS, 91/244/EHS, 94/24/ES a 97/49/ES.

Směrnice o ptácích je psána takovou formou, která v mnoha případech umožňuje různé výklady. Je pochopitelné, že se různí investoři i některé členské státy snaží vykládat si taková ustanovení způsobem, který pro ně znamená co nejméně komplikací a nákladů. Zatím však ve všech případech, kdy byly podány žaloby na nedodržování směrnice o ptácích (či směrnice o stanovištích), vycházela všechna rozhodnutí Evropského soudního dvora

jednoznačně ze základního postulátu, že prvotním cílem směrnice je ochrana volně žijících ptáků - a nikoli ochrana např. ekonomických, sociálních nebo politických zájmů. Lze oprávněně očekávat, že takový přístup bude v nedaleké budoucnosti velkým přínosem i pro přírodu v České republice, kde zatím téměř vždy v zásadních střetech ochrana přírody kapitulovala před politickými a ekonomickými zájmy.

NATURA 2000 - Směrnice o stanovištích

Směrnice 92/43/EHS, o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (směrnice o stanovištích, Habitats Directive)

Tato směrnice, přijatá v květnu 1992, nabyla účinnosti pro tehdejších 12 členských států v tomtéž roce a pro každý nově přistupující stát dnem vstupu, pokud nedojde předem k vyjednání tzv. přechodného období. Pro původní členy měla být transpozice provedena k 5.6.1994, tzv. národní seznamy chráněných lokalit měly být odeslány Evropské komisi do 5.6.1995 a seznam chráněných lokalit celého Společenství měl vzniknout k 5.6.1998. Realita je však podstatně odlišná - právní transpozice u některých členských zemí není dosud úplná a první, avšak zatím neúplné návrhy národních seznamů byly po uvalení finančních sankcí získány Komisí teprve v roce 2000 a o vzniku celkového seznamu celého Společenství se na půdě komise hovoří teprve v souvislosti s rokem 2004. Tyto skutečnosti jsou odrazem jednak nerealistického odhadu plánovaných termínů v samotné směrnici, ale i odrazem složitosti celé problematiky.

Směrnice o stanovištích je tvořena 24 články, seskupenými do kapitol a 6 přílohami.

První kapitola, sestávající z článků 1 a 2, popisuje cíl směrnice, jímž je „přispívat k zabezpečení biologické rozmanitosti prostřednictvím ochrany přírodních stanovišť a volně žijící fauny a flory na evropském území členských států, na něž se vztahuje Smlouva“. Poskytuje také základní orientaci s odkazem na potřebu opatření, přijímaných v souladu se směrnici, zaměřených na uchování či obnovu přírodních stanovišť a druhů „ve stavu příznivém z hlediska jejich ochrany“ a zároveň „beroucích ohled na ekonomické, sociální a kulturní požadavky a regionální a místní charakteristiky“.

Hlavní specifické požadavky jsou začleněny v následujících dvou kapitolách. První z nich je nazvána „Ochrana přírodních stanovišť a druhů“ a je tvořena články 3 – 11. Tato kapitola popisuje nejrozsáhlejší úkol směrnice - vytvoření a aktivní ochranu soustavy lokalit, pro niž zavádí název Natura 2000.

Další kapitola, nazvaná „Druhová ochrana“, sestává z článků 12 - 16. V článku 17 se popisuje podávání zpráv Komisi, které je povinností členských států v šestiletých intervalech. Zbývající články jsou technického charakteru a popisují mimo jiné i transpoziční povinnosti.

Následuje šest příloh, které jsou stejně významné, jako samotný text směrnice. První z nich přináší přehled tzv. typů přírodních stanovišť v zájmu Společenství, jejichž ochrana vyžaduje

vyhlášení zvláštních oblastí ochrany. Druhá příloha obsahuje přehled druhů živočichů a rostlin v zájmu Společenství, jejichž ochrana vyžaduje vyhlášení zvláštních území ochrany přírody; v příloze III. jsou popsána kritéria pro výběr lokalit podle předcházejících dvou příloh. V příloze IV. jsou vyjmenovány druhy v zájmu Společenství, vyžadující přísnou ochranu, v příloze V. druhy, jejichž odchyt a odebírání z volné přírody a využívání může být předmětem určitých opatření na jejich obhospodařování. Poslední příloha VI. obsahuje přehled zakázaných metod a prostředků odchytu a zabíjení a zakázaných dopravních prostředků.

V roce 1997 byla přijata směrnice Rady 97/62/ES, kterou se přizpůsobuje směrnice 92/43/EHS technickému a vědeckému pokroku. Tato směrnice zásadním způsobem novelizovala přílohy I. a II. do podoby, která platí dnes.

Dne 18.12.1996 vydala Komise své Rozhodnutí 97/266/ES o úpravě informací o lokalitách navrhovaných pro síť Natura 2000. Tento dokument je znám především svou první částí - formulářem, obsahujícím údaje o jednotlivých lokalitách soustavy Natura 2000. Druhá, daleko důležitější část rozhodnutí - vysvětlivky - a obsáhlá pasáž s přílohami je často opomíjena. Důvodem může být to, že Evropská komise běžně publikuje pouze formulář bez vysvětlivek, čímž může vznikat dojem, že jde o samostatný dokument.

Ve skutečnosti jsou klíčovou částí tohoto rozhodnutí právě vysvětlivky. Ty nejsou důležité zdaleka jen pro instituce, které budou vyplňovat formuláře pro jednotlivé lokality před jejich zasláním do Bruselu. Z vysvětlivek lze totiž vyčíst množství doplňujících údajů, napomáhajících vlastnímu výběru a navrhování lokalit členskými státy. Lze říci, že vysvětlivky představují konkretizaci kritérií přílohy III. směrnice 92/43/EHS. Za zmínku stojí i skutečnost, že v rámci vysvětlivek je publikována mapa biogeografického rozdělení Evropy, platného pro členské země EU. Toto rozhodnutí jako celek je tedy zároveň jedinou kodifikací politického rozhodnutí o biogeografickém členění Evropy (všechny mapy, publikované v různých tiskovinách EU i členských států, mají svůj původ v mapě z tohoto rozhodnutí). Biogeografické rozdělení ČR v této mapě ovšem není zahrnuto. Dodatek rozhodnutí A) obsahuje seznam všech regionů v EU, jak jsou definovány Eurostatem v kódovacím systému NUTS; dodatek B) uvádí typy stanovišť z přílohy I. směrnice 92/43/EHS, dodatek C) druhy ptáků z přílohy I. směrnice 79/409/EHS, druhy živočichů a rostlin z přílohy II. směrnice 92/43/EHS; dodatek D) uvádí seznam kategorií ochrany ve všech členských státech na celostátní a regionální úrovni; dodatek E) obsahuje výčet činností, které mohou mít významný vliv na lokality soustavy Natura 2000.

Ve všech předpisech EU týkajících se ochrany přírody se operuje v angličtině s termínem „Natura 2000 - network“. Přestože v české praxi i v českých legislativních textech, zabývajících se Naturou 2000, se důsledně držíme zásady nepoužívat jako ekvivalent slova „network“ termín „sít“ (neboť při českém chápání pojmu „sít“ je jeho používání ve spojení se soustavou chráněných území zavádějící), v autorizovaných překladech právních předpisů nebylo naopak možné nahradit jej žádným jiným označením. Neznamená to však, že by v české praxi bylo možné používání spojení „sít Natura 2000“ doporučit.

Ptačí OBLAST Litovelské Pomoraví

V rámci návrhu zřízení celkem 41 Ptačích oblastí v ČR podle Směrnice EU o ptácích¹ je celá oblast CHKO Litovelské Pomoraví navržena k vyhlášení za Ptačí oblast.

Rozloha navržené Ptačí oblasti Litovelské Pomoraví: 9.339,5 ha

(hranice navrhované SPA jsou totožné s hranicemi CHKO)

Ochrana navrhované Ptačí oblasti podle stávající legislativy: 100 % území Ptačí oblasti zaujímá CHKO, dále z toho 5 122 ha (54,8 %) mokřad mezinárodního významu (Ramsarská konvence), 27 MCHÚ: NPR Ramena řeky Moravy (71,19 ha), NPR Vrapač (80,69 ha), NPP Třesín (1,18 ha), PR Templ (14,96 ha), PR Novozámecké louky (25,75 ha), PR Plané loučky (20,75 ha), PR Hejtmanka (38,34 ha), PR Panenský les (15,9 ha), PR Moravičanské jezero (92,15 ha), PR U spálené (23,17 ha), PR Litovelské luhy (344,45 ha), PR Kenický (11,15 ha), PR Chomoutovské jezero (106,16 ha), PR Doubrava (61,49 ha), PR Bradlec (12,49 ha), PR Kačení louka (13,88 ha), PP Za mlýnem (14,16 ha), PP Kurfurstovo rameno (5,02 ha), PP Bázlerova pískovna (0,28 ha), PP Třesín (143,08 ha), PP U přejezdu (5,77 ha), PP V Boukalovém (1,18 ha), PP U zámecké Moravy (1,36 ha), PP Hvězda (3,4 ha), PP Daliboř (3,36 ha), PP Častava (7,32 ha), PP Malá voda (6,22 ha), tj. MCHÚ celkem 1124,85 ha = 12 %

Monitoring ornitofauny v oblasti:

- průběžné inventarizační průzkumy jednotlivých lokalit
- pravidelný monitoring hnízdění dravců, sov a čápa černého v celé CHKO
- pravidelný monitoring hnízdění vybraných druhů v NPR Ramena řeky Moravy (ledňáček, pisík, kulík)
- pravidelný monitoring ornitofauny v PR Chomoutovské jezero

Výskyt významných ptačích druhů podle Směrnice o ptácích:

Druhy přílohy I:

Ledňáček říční (<i>Alcedo atthis</i>)	8-12	
Strakapoud prostřední (<i>D. medius</i>)	100-130	
Lejsek bělokrký (<i>Ficedula albicollis</i>)	1300-1800	
Bukáček malý (<i>Ixobrychus minutus</i>)	1-2	
Čáp černý (<i>Ciconia nigra</i>)	2	
Čáp bílý (<i>Ciconia ciconia</i>)	2	
Včelojed lesní (<i>Pernis apivorus</i>)	2-4	
Luňák červený (<i>Milvus milvus</i>)	0-1	
Moták pochop (<i>Circus aeruginosus</i>)	3-8	
Moták lužní (<i>Circus pygargus</i>)	0-1	
Chřástal kropenatý (<i>Porzana porzana</i>)	0-1	Volající

¹ Směrnice 79/409/EHS, o ochraně volně žijících ptáků (Birds Directive)

Racek černohlavý (<i>L. melanocephalus</i>)	3-6	
Lelek lesní (<i>Caprimulgus europaeus</i>)	0-1	
Žluna šedá (<i>Picus canus</i>)	3-6	
Datel černý (<i>Dryocopus martius</i>)	10-20	
Strakapoud jižní (<i>Dendrocopos syriacus</i>)	2-5	
Ťuhýk obecný (<i>Lanius collurio</i>)	20-30	

Hlavní ohrožující faktory, které by mohly negativně ovlivnit významné ptačí druhy v oblasti:

- výstavba nových silničních komunikací by mohla negativním způsobem narušit celistvost a souvislost Ptačí oblasti
- vodní turistika narušující hnízdění ptáků vázaných na vodní toky
- intenzivní lesnické hospodaření, likvidující přestálé porosty a tzv. doupné stromy
- intenzivní chov bažanta obecného v bažantnicích (destrukce luhu výsadbami smrčín, mysliveckými políčky pro bažanty, likvidace predátorů atd.).

Ptačí OBLAST Jeseníky

Rozloha navržené Ptačí oblasti Jeseníky: 52.608 ha

Kraj: Olomoucký, Moravskoslezský

Ochrana dle stávající legislativy: 100 % v CHKO (a IBA), 17 MCHÚ: NPR Praděd (2031,40 ha), NPR Rašeliniště Skříttek (166,65 ha), NPR Rejvíz (331,29 ha), NPR Šerák-Keprník (800,10 ha), PR Borek u Domašova (12,68 ha), PR Bučina pod Františkovou myslivnou (25,49 ha), PR Filipovické louky (2,11 ha), PR Jelení bučina (25,55 ha), PR Pod Jelení studánkou (138,42 ha), PR Pstruží potok (22,14 ha), PR Sněžná kotlina (107,87 ha), PR Suchý vrch (49,56 ha), PR Šumárník (0,17 ha), PR Vysoký vodopád (137,11 ha), PP Smrčina (1,00 ha), PP Štola pod Jelení cestou (0,03 ha), PP Zadní Hutisko (1,30 ha), tj. MCHÚ celkem 3 852,87 ha = 7,3 %.

Monitoring ornitofauny v oblasti:

- čáp černý, sokol stěhovavý, tetřívěk obecný, chřástal polní, sýc rousný, holub doupňák, linduška horská, lejsek malý
- noční odchyty na hřebenech

Druhy přílohy I, pro které je ptačí oblast navržena (odhady 1998-2002):

Jeřábek lesní (<i>Bonasa bonasia</i>)	do 60
Chřástal polní (<i>Crex crex</i>)	100 volajících ♂♂

Další vyskytující se druhy přílohy I:

	1998-2002	Poznámka
Čáp černý (<i>Ciconia nigra</i>)	2-3	1998, 2001-2002 2 páry, 1999 3 páry
Včelojed lesní (<i>Pernis apivorus</i>)	1-2	
Sokol stěhovavý (<i>Falco peregrinus</i>)	0-2	2001 1 pár, 2002 2 páry, 2004 2 páry
Tetřívěk obecný (<i>Tetrao tetrix</i>)	do 5	
Tetřev hlušec (<i>Tetrao urogallus</i>)	1-6 ex. ♂♂	
Kulíšek nejmenší (<i>Glaucidium passerinum</i>)	2	
Sýc rousný (<i>Aegolius funereus</i>)	20	
Žluna šedá (<i>Picus canus</i>)	do 10	
Datel černý (<i>Dryocopus martius</i>)	do 25	
Lejsek malý (<i>Ficedula parva</i>)	do 25	
Ťuhák obecný (<i>Lanius collurio</i>)	do 80	

Hlavní ohrožující faktory, které by mohly negativně ovlivnit významné ptačí druhy v oblasti:

- intenzivní cestovní ruch: rušení na hnízdištích (jeřábek lesní, sokol stěhovavý, linduška horská), rušení v zimě (jeřábek lesní)
- sběr lesních plodů (jeřábek lesní)
- horolezectví (sokol stěhovavý)
- ekonomické využívání Jeseníků: např. požadavky na výstavbu nových lanovek (jeřábek lesní, linduška horská),
- nové stavby „na zelené louce“ (chřástal polní)
- chov koček na horských chatách (linduška horská)
- těžba bukových porostů a nedostatek porostů schopných nahradit současná optimální stanoviště (lejsek malý)
- kosení luk a pastva v hnízdním období: ničení hnízd a usmrcování mláďat, ničení stanovišť (chřástal polní)

Ptačí OBLAST Králický Sněžník

Rozloha navržené Ptačí oblasti Králický Sněžník: 30.225 ha

Kraj: Olomoucký, Pardubický

Ochrana dle stávající legislativy: PP Chrastický hadec (2,78 ha)

Charakteristika:

Kulturní zemědělská krajina s vysokým podílem trvalých travních porostů v podobě spíše extenzivně obhospodařovaných podhorských luk v pahorkatině až vrchovině podhůří Králického Sněžníku, Hanušovické vrchoviny a jižní části Orlických hor. Lesní porosty jsou zařazeny pouze okrajově a maloplošně.

Populační hustotou (150 – 170 párů) chřástala polního lze navrženou ptačí oblast považovat z pohledu ochrany chřástala polního, jako jednoho ze dvou u nás žijících druhů, který je zařazen podle kategorií pro výběr ptačích území mezi celosvětově ohrožené, za nejvýznamnější v České republice a má reálnou perspektivu si tento význam udržet, ne-li posílit.

Monitoring ornitofauny v oblasti:

chřástal polní od r. 1995

Druhy přílohy I, pro které je ptačí oblast navržena (odhady 1998-2002):

Chřástal polní (<i>Crex crex</i>)	150-170 volajících ♂♂
-------------------------------------	--------------------------

Další vyskytující se druhy přílohy I:

Čáp bílý (<i>Ciconia ciconia</i>)	2-3 páry
-------------------------------------	----------

Hlavní ohrožující faktory, které by mohly negativně ovlivnit významné ptačí druhy v oblasti:

- nové stavby „na zelené louce“ (chřástal polní)
- kosení luk a pastva v hnízdním období: ničení hnízd a usmrcování mláďat, ničení stanovišť (chřástal polní)